

Yerelleşme ve Kalkınma Sorunu: Kamu Yönetimi Reformu Üzerine Değerlendirme

Faruk ATAAY^(*)
Atilla GÜNEY^(**)

Giderek ağırlaşan bir krizle karşı karşıya bulunan Türkiye’de toplumsal yaşamın hemen her alanında yeniden yapılanmayı öngören bir “reform” süreci yaşanıyor. Söz konusu yeniden yapılanmadan kuşkusuz en büyük payı, küresel değişime ayak uyduramadığı için krizin baş sorumlusu ilan edilen devlet almaktadır. Özellikle son birkaç yıldır personel rejiminden yargı ve denetim mekanizmalarına, siyasal kurumlardan bürokrasiye ve yerel yönetimlere tüm devlet kurumlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin proje ve tartışmalar gündemi işgal ediyor. Merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin tartışmalar da bu reform dalgasının en önemli başlıklarından birini oluşturuyor. Bu kapsamda gündeme gelen Kamu Yönetimi Reformu, hem merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin hem de her bir yönetim kademesinin örgütlenme biçiminin ve bu alanlarda uygulanan politikaların yeniden düzenlenmesini öngörmektedir. Devletin işlevlerini ve örgütlenme biçimini çok köklü bir biçimde dönüştürmeyi öngören bu reform programı, aynı zamanda, devletin sosyal hizmetler, altyapı hizmetleri ve üretken sektörlerdeki görevlerinin yeniden tanımlanması amacını da taşımaktadır. Günümüzde “yerelleşme” başlığı altında toplanan bu reform paketi, Türkiye toplumunun içinde bulunduğu yapısal krize yanıt oluşturacağı ileri sürülen neoliberal reform programının en temel unsurlarından biri olarak gündeme getirilmektedir.

(*) Ar. Gör., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi.

(**) Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

“Yerelleşme” olarak da adlandırılan reform paketi kapsamında bugüne kadar Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, İl Özel İdaresi Kanunu Tasarısı, Büyükşehir Belediyesi Kanunu Tasarısı, Belediye Kanunu Tasarısı ve Bölge Kalkınma Ajansları Kanunu Tasarısı açıklanmış bulunuyor.¹ Reform paketi ve tasarılar kamuoyuna açıklandıkları günden bu yana, tasarıyı farklı açılardan değerlendiren oldukça geniş bir tartışmanın sürdürüldüğü söylenebilir.² Bu çalışmada ise, reform paketinin ve tasarıların ayrıntılı bir incelemesi yerine, reform programı üzerine daha genel bir perspektif oluşturulması hedefleniyor. Çalışmada amaçlanan, öncelikle, reform programı üzerine yürütülen tartışmalarda yaygın olarak kabul gören liberal ve post-Fordist kuramlardan kaynaklı yaklaşımları incelemektir. Sonrasında da, reform programı üzerine eleştirel bir değerlendirme geliştirilmeye çalışılacaktır. Böylesi bir değerlendirme yapılırken özellikle reform programının ne tür bir kalkınma stratejisinin parçası olduğu, bu stratejinin toplumsal sınıflar arası ilişkiler açısından ne anlama geldiği ve nasıl bir devlet örgütlenmesini gündeme getirdiği gibi sorulara odaklanılmaktadır.

I. Yerelleşmeye İlişkin Liberal Yaklaşım³

Genelde devletin yeniden yapılandırılmasına, daha özeldede yerelleşmeye ilişkin liberal yorum, devletin ağır bir “yönetilemezlik krizi” içinde bulunduğu tespitinden hareket etmektedir. Oldukça yaygın kabul gören bu yoruma göre, merkezîyetçi yönetim anlayışının doğal sonucu olarak kavramlaştırılan “hantal devlet” yapısı hizmetlerin verimli bir biçimde yerine getirilmesine engel olmakta, bu durum hem hizmetlerin niteliğini düşürmekte hem de daha yüksek maliyetlerle üretilebilmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda devlet mali krize girmekte, sorunlar iyice ağırlaşmaktadır. Liberal yaklaşım, buradan hareketle “yolsuzluklar”, “popülizm”, “siyasetçilerin oy avcılığı” gibi esas itibarıyla “devletin kaynak dağıtan bir kurum olması”nın sonucu olarak gördüğü uygulamaların devleti mali krize sokan diğer etmenler olduğunu öne sürmektedir.

Liberal yoruma göre, devletin içine düştüğü yönetilemezlik krizi, hizmetlerin çağdaş gelişmelere uygun bir biçimde düzenlenmesine engel oluşturmaktadır. Kamu hizmetleri verimli bir biçimde üretilememekte, kaynaklar verimli kullanılamamakta, bu da ekonomik gelişmeyi önlemektedir. Bu durum, toplumsal refahı da olumsuz

¹ Tasarıların tam metinleri için bkz. <http://www.kamuyonetimi.org>.

² Reform paketi ve tasarıları çeşitli açılardan tartışan çok sayıda çalışmaya şu adresten ulaşılabilir: <http://www.kamuyonetimi.org/goruslerimiz.php>.

³ Liberal yaklaşımı tasarının gerekçesinden izlemek olanaklıdır. Bir başka deyişle, tasarıya damgasını vuran yaklaşım asıl olarak liberalizmdir.

etkilemekte, sosyal fayda düşmektedir. Ancak, devlet yönetimine hakim olan bürokratik/siyasal elit, devletin kaynak dağıtan bir kurum olmasından kaynaklanan gücünü kaybetmek istemediğinden reform çabalarına engel olmaktadır. Merkezi devletin kilit noktalarında yer alan bürokratik/siyasal elitler, devletin zenginlik dağıtan bir kurum olarak kalmasını, böylelikle kendi çıkarları doğrultusunda politikaların egemen olmasını istemektedirler. Liberal yoruma göre, oysa, devletin yeniden yapılandırılmasını öngören neo-liberal reform programı devletin etkinlik sorunlarını çözerek rasyonelleşmesini sağlayacak, böylece ekonomik gelişme ve toplumsal refah yükselecektir.

Özetle, devleti zenginlik dağıtan bir kurum olmaktan çıkarmanın yolu olarak “özelleştirme” ve “devletin küçültülmesi”nin neoliberal reform programının gündemindeki en önemli başlıkları oluşturduğu söylenebilir. Bu adımlar sayesinde, hem yolsuzluk ve popülizm eğilimlerinin önüne geçileceği, hem de devletten daha verimli işletmeciliği sağlayacağı iddia edilen “piyasa” mekanizması eliyle kaynakların daha etkin kullanılacağı düşünülmektedir. Neoliberal reform programının ikinci önemli ayağı da “yerelleşme”dir. Yerelleşmenin, hizmetlerin yerinde görülmesini sağlayarak, hantallığa yol açtığı varsayılan merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklı etkinlik sorunlarının çözülmesine de katkı yapacağı ileri sürülmektedir. Böylece, devletin hantallık ve verimsizlikten başka bir sonuç doğurmadığı ileri sürülen merkeziyetçi yapısına son verildiğinde, küreselleşme sürecine uyumlu, dinamik, rekabetçi bir toplum hedefine ulaşmanın önündeki en önemli engelin de aşılmış olacağı düşünülmektedir. Sonuçta, hem ülkenin yabancı sermaye yatırımları açısından daha cazip koşullara kavuşmuş olacağı, hem de piyasanın sağladığı dinamizmle ekonomik gelişmenin hızlanacağı ileri sürülmektedir.

“Yerelleşme”nin liberal savunusunda dile getirilen diğer bir argüman, yerelleşmenin demokratikleşmeyi sağlayacağı doğrultusundadır. Nitekim, hizmetlerin yerinden üretilmesinin yerel halka yakınlığı sağlaması, yerel yönetimler üzerindeki merkez vesayeti azaltılarak seçilmişlerin atanmışlar karşısında güçlendirilmesi, yerel katılımın artırılarak yerel tercihlerin etkin kılınması, STK’ların katılımıyla oluşturulacak kent konseylerinin yerel demokrasiyi geliştirmesi gibi görüşler “yerelleşme”yi desteklemek üzere ileri sürülmektedir. Böylece, yerelleşmeyle demokratikleşme arasında kopmaz bir bağ bulunduğu varsayımıyla, demokratikleşme amacı yerelleşmeyi gerekçelendirmekte kullanılmaktadır.

Kısacası, liberal yorum “yerelleşme”yi gerekçelendirirken “ekonomik etkinlik” ve “demokratikleşme” amaçlarını ortaya koymaktadır. Ancak, gerçekte, “yerelleşme”nin ne ekonomik gelişmeyi ne de demokratikleşmeyi güçlendirme

olasılığı vardır.⁴ Yerelleşme projesi, ileride daha geniş olarak savunulacağı gibi, asıl olarak “yerel halkın” değil uluslararasılaşmış finansal sermayenin beklentilerini karşılamak üzere geliştirilmiş görünmektedir. Yerelleşme projesi bu haliyle “devleti küçültme” projesinin bir unsuru olmaktan, liberal yorum da bu süreci meşrulaştırmaktan öte bir anlam taşımamaktadır.

II. Yerelleşmeye İlişkin Post-Fordist Yaklaşım

Yerelleşme sürecine ilişkin tartışmalarda M. J. Piore ve C. F. Sabel’in post-Fordizm kuramı da yaygın bir bakış açısına kaynaklık etmektedir. Piore ve Sabel’in kuramının yerelleşme tartışmalarında taşıdığı önem, temelde, dünya ekonomisindeki gelişmeleri, Fordist sanayi örgütlenmesinin katılıklarının esnek uzmanlaşmaya (post-Fordizm) dayalı sanayi örgütlenmesinin yaygınlaştırılmasıyla aşılması ve “üretimin adem-i merkezileşmesi” çerçevesinde ele alışından kaynaklanır. Bu yaklaşıma göre, son yirmi-otuz yılda büyük ölçekli, standart mallar üretimi üzerine kurulu (Fordist) sanayiler gelişmelere uyum sağlayamayarak hızlı bir gerileme sürecine girerken, büyük ölçüde özkaynak, yerel girişimcilik, esnek üretim (post-Fordizm) teknolojileri ve ilişkileri, dayanışma, güven ve örgütlenme kapasitesi gibi içselleştirilmiş faktörlere dayalı sanayilerin hızlı bir gelişme gösterdiği ileri sürülmektedir. Kurama göre, dünya ekonomisine damga vuran bu eğilimler üretimin ademi merkezileşmesini ve küçük-orta ölçekli firmaların ekonomideki ağırlıklarının artmasını sağlamaktadır. Esnek uzmanlaşmaya dayalı sınai gelişme eğiliminin, böylece, üretimin bütün dünyaya yayılmasını sağladığı ve az gelişmiş ülkeler için de önemli fırsatlar doğurduğu savunulmaktadır (Kumar, 1999: 60-65; DPT, 2000: 179-181).⁵

Bu yaklaşım, KOBİ’lere dayalı ekonomik gelişmede yerel topluluğun ve kent-bölge yönetimlerinin de önemli roller üstlendiğini ileri sürmektedir. Buna göre, işçi-işveren ilişkilerinde çatışma yerine dayanışmanın sağlanmasında, toplumsal maliyetlerin düşürülmesinde, girişimcilere ucuz arsa, vergi indirimleri gibi kolaylıklar sağlanmasında ve işgücünün mesleki eğitiminde önemli roller üstlenen yerel yönetimler, ekonomik gelişmeye katalizörlük etmektedir (Kumar, 1999: 56-57). Dolayısıyla, kurama göre, dünya ekonomisinin içinde bulunan dönemde KOBİ’lere dayalı ekonomik gelişme stratejileri ve yerelleşme birbirine paralel gitmekte, günümüzün küresel eğilimlerine uyum sağlamak da bu türden bir yapılanmayı gerçekleştirmekten geçmektedir. Bu türden bir yeniden yapılanmanın

⁴ Yerel yönetimlere ve yerelleşmeye ilişkin liberal yaklaşımın kapsamlı bir eleştirisi için bkz. Güler (1998).

⁵ Piore ve Sabel’in kuramının eleştirel bir değerlendirmesi için bkz. Kumar (1999: 53-83, 195-205), Ersoy (1993), Harvey (1997).

gerçekleştirilememesi ise, küreselleşme sürecinin rekabetçi ortamında başarısızlığa, bir başka deyişle krize yol açacaktır (Şengül, 2003: 202-204). Dolayısıyla, gündemde olan reform tasarıları asıl olarak bu türden bir yeniden yapılanmayı sağlamayı hedeflemelidir. Zira, günümüzün rekabetçi ortamında ayakta kalmak ancak yerel kaynakların harekete geçirilmesini sağlayarak rekabet gücünü arttıracak bir yerel yönetim yapılanmasıyla olanaklıdır (DPT, 2000).

Post-Fordizm kuramından hareketle oluşturulan bu gelişme stratejileri ve reform projelerine yönelik en temel eleştiri, söz konusu yaklaşımın az gelişmiş ülkelerin içinde bulunduğumuz “küreselleşme” çağında geçerli olan uluslararası işbölümüne tabi konumlarını meşrulaştıran bir sonuç doğurmasıdır. Bu nedenle de, az gelişmiş ülkelere empoze edilen ihracata yönelik “emek yoğun” sanayileri geliştirme stratejisine kuramsal arka plan oluşturduğu belirtilmektedir. Nitekim, eleştirmenlerince fazlasıyla “iyimser” bulunan post-Fordizm kuramından (Kumar, 1999: 72-81; Harvey, 1997: 215-216) hareketle geliştirilen analizler ve üretilen stratejilerdeki temel sorunların da, kuramın bu ideolojik niteliğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Kuramın özellikle Türkiye gibi az gelişmiş ülkelere uygulanma biçimindeki ilk önemli sorun, KOBİ’ler temelindeki ihracata dönük sanayilerin uluslararası pazarlarda rekabet gücü edinmesinin “yüksek teknoloji”, “nitelikli emeğe dayalı”, “rekabet gücü yüksek”, “gelişkin ürünler” üretmelerinden kaynaklandığının ileri sürülmesidir (DPT, 2000). Oysa bilinmektedir ki, az gelişmiş ülkelerin uluslararası pazarlarda rekabet gücüne sahip oldukları sanayiler ağırlıkla emek yoğun sektörlerdedir. Bu sanayilerin asıl rekabet gücünün emek maliyetlerinin düşük tutulmasından kaynaklandığı ve bu durumun, az gelişmiş ülkelerde toplumsal refahın ve demokrasinin gelişmemişliğinin günümüzdeki en temel nedenleri arasında yer aldığı da gayet iyi bilinmektedir.

İkinci önemli nokta, az gelişmiş ülkelerin düşük ücret seviyesinden yararlanarak geliştirdikleri ihracata yönelik gelişme stratejilerinin en önemli sınırlılıklarından birini gelişmiş ülkelerin uyguladıkları ithalat sınırlamalarının oluşturmasıdır. Dolayısıyla, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ucu açık bir gelişme olanağına sahip değildir (Boratav, 1995: 210-213).

Üçüncü olarak, ihracata yönelik sanayileşme ile “yerelleşme” arasında bağ kurmak da açıkça yanıltıcıdır. Bu stratejide başarı sağlayan ve az gelişmiş ülkeler arasında daha fazla öne çıkan ülkelerin bu başarıyı sağlarken merkezi devletin etkin katkısından yararlandığı iyi bilinmektedir.

Dördüncüsü, ihracata dönük sanayileşmeyi desteklemekte merkezi yönetimler yerel yönetimlere oranla daima çok daha büyük olanaklara sahip olmuştur. Dolayısıyla, merkezi yönetimin sağlamakta yetersiz kaldığı desteklerin yerel yönetimlerce sağlanması beklentisi pek de gerçekçi değildir. Nitekim, reform projelerinin yerel yönetimlere kazandırdığı kapasite de KOBİ'lerin gerçek gereksinimlerine yanıt verebilecek nitelikten çok uzakta kalmaktadır.

Beşinci olarak, tıpkı ulusal kalkınma amacıyla yerelleşme arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaması gibi, başarılı bir yerel-bölgesel kalkınma stratejisinin “yerelleşme”ye dayanması gerektiği varsayımı da oldukça yanıltıcıdır. Tam tersine, neoliberal politikaların egemen olduğu dönemde merkezi yönetimin yerel-bölgesel gelişmede üstlendiği işlevlerin aşındırılmasının, bölgesel eşitsizliklerin çok büyük bir hızla artışına yol açtığı da iyi bilinmektedir.

Altıncı olarak, KOBİ'lere dayalı sanayileşme ve yerelleşmeye dayalı yerel-bölgesel kalkınma stratejilerinin gerekçelendirilmesinde öne sürülen “başarı öyküleri” de çok tartışmalıdır. Yerel kaynakları harekete geçirerek ihracata dönük sanayileşmede atılım yaptıkları, böylece başarılı bir yerel-bölgesel kalkınma stratejisine örnek oluşturdukları ileri sürülen ve “Anadolu kaplanları” olarak adlandırılan bu kentler üzerine yapılan araştırmalar, bu değerlendirmelerin oldukça “abartılı” olduğunu göstermektedir. Literatürde “yeni sanayi odakları” olarak nitelenen bu kentlerin pek çok gösterge açısından ciddi bir ekonomik gelişme içinde olmadıkları, ülke ekonomisinde önemli bir yerlerinin bulunmadığı ve hatta çoğunun “net göç” verir durumda olduğu bilinmektedir (Ataay, 2001; DPT, 2003). Bu türden araştırmaların gösterdiği asıl sonuç ise, bu kentlere ilişkin olarak yaratılan “Anadolu kaplanları” mitinin, gerçekte, az gelişmiş ülkelerin ve bölgelerin sorunlarının daha da ağırlaşmasından başka bir sonuç vermeyen neoliberal politikaları meşrulaştırmak üzere üretildiğidir.

Sonuç olarak, Piore ve Sabel'in kuramından yola çıkılarak üretilen analiz ve stratejiler gerçekte neoliberal kalkınma stratejisinin meşrulaştırmasından başka bir sonuç doğurmamaktadır. Zira, az gelişmiş ülkelerin ve bölgelerin-kentlerin kalkınma sorunlarının aşılması için piyasa mekanizmasına güvenilmesinin yeterli olduğu ve devletin etkin müdahalelerine gerek bulunmadığı düşüncesini beslediği ölçüde, bu yaklaşımın liberal yaklaşımlardan ayırt edilmesi iyice zorlaşmaktadır.

III. Yerelleşme Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

“Yerelleşme” olarak adlandırılan yönetsel reformlar konusunda aydınlığa kavuşturulması gereken ilk nokta, gerçekleştirilmeye çalışılan dönüşümlerin yerel

yönetimlerin içinde bulunduğu sorunların aşılmasını sağlamaya çalışmaktan çok daha kapsamlı bir toplumsal dönüşüme işaret ettiği. Gerçekleştirilmesi hedeflenen reformlar basitçe yönetimin etkinlik sorunlarına çözüm arayışıyla değil, toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine ilişkin dinamiklerce belirlenmektedir. Dolayısıyla, “yerelleşme” başlığı altında ele alınan reformların gerçek niteliğini kavrayabilmek için çok daha kapsamlı bir bakış açısına gereksinim bulunmaktadır. Böylesi bir çözümleme için başlangıç noktası olarak “küreselleşme” olarak adlandırılan süreci almak gerekmektedir. Zira, genelde devletin daha özeldede çeşitli yönetim birimlerinin geçirdiği dönüşüm uluslararası işbölümündeki yeni eğilimler ve ortaya çıkan yeni sınıfsal şekillenmelerle organik bağ içindedir.⁶ Gerek ulusal/bölgesel/yerel kalkınma stratejilerini, gerekse bu stratejiler çerçevesinde devletin üstleneceği işlevleri ve örgütlenme biçimini belirleyen de budur. Yönetimsel reform çabalarının gerçek niteliğinin görülebilmesi ancak bu bağlantıların ortaya çıkarılması yoluyla sağlanabilir.

1. Neoliberal politikaların egemen oluşu ile başlayan “küreselleşme” süreci, temelde dünya ekonomisinde 1970’lerde yaşanan büyük krize yanıt oluşturuyordu. Geliştirilen politikalar az gelişmiş ülkelerde uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisini sona erdirerek uluslararası işbölümünde yeni eğilimleri gündeme getirdi. Az gelişmiş ülkelerde ithal ikameci sanayileşme stratejisinin krizinde sermaye birikiminin ve iç pazarın yetersizliği, döviz kıtlığı gibi sorunlar etkili olmuştu. Krize karşı yanıt aranan temel sorunlar da bunlar oldu. Bu doğrultuda geliştirilen ilk politika, sermaye yetersizliğinin aşılması amacı doğrultusunda yabancı sermaye yatırımlarının daha cazip koşullara kavuşturulması için liberalizasyona gitmekti. Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilebilmesi için liberalizasyon, özelleştirme, altyapının geliştirilmesi gibi politikalar geliştirildi. Böylece, yerli sermayenin ulusaşırı sermaye ile entegrasyonunun arttırılabileceği ve birikim yetersizliğinden kaynaklı sorunların aşılabileceği düşünülüyordu. Sanayinin ihracata yöneltilmesinin ve uluslararası piyasalarda rekabet gücünün en yüksek olduğu emek yoğun sanayilerde uzmanlaşmanın da hem döviz yetersizliği hem de iç pazarın yetersizliği sorunlarının aşılmasını sağlayacağı ileri sürülüyordu. Kısacası, 1980 sonrasında egemen olan gelişme stratejisinin temel unsurları yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için liberalizasyonun sağlanması ve ihracata yönelik emek yoğun sanayilerin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda oluşturuldu. Ülkenin uluslararası hiyerarşide daha yukarılara tırmanması amacı çerçevesinde sanayileşme düzeyinin derinleştirilmesi ve bu amaçla devletin sanayileşme sürecine aktif katılımında bulunması ise artık gündemden

⁶ Az gelişmiş ülkelerde devletin aldığı biçimler konusunda kuramsal bir tartışma için bkz. Güllalp (1993).

düşüyordu. Bu doğrultuda, devletin ekonomik gelişmeyi yönlendirme kapasitesinin sistematik bir biçimde yok edilmesine girişiliyordu.

Neoliberal yeniden yapılanma sürecinin ikinci önemli ayağı devletin mali krizi ve finansal liberalizasyon çerçevesinde anlaşılabilir. Neoliberal politikaların en temel unsurlarından bir başkası, kamunun toplumsal kaynakları verimsiz bir biçimde kullandığı ve vergi düzeyinin düşük tutulmasının özel sektöre dayalı bir gelişmeyi destekleyeceği savunusu altında vergi politikasında ortaya çıkmış; vergi düzeyi sistematik olarak düşürülürken devlet borçlanması temel bir politika olarak benimsenmiştir. Ancak, bu politikaların ekonomik gelişmeyi hızlandırmak bir yana dış açıkları ve kamu borçlarını tırmandırması karşısında gündeme gelen bir diğer politika finansal liberalizasyondur. Bu sayede yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesini sağlayacak koşulların yaratılabileceği ileri sürülmüştür. Oysa, devletin mali krizinin derinleşmesi bir yandan finansal sermayenin yararına işleyen bir “rant zinciri” yaratırken bir yandan da kamu hizmetlerine ayrılan kaynakların sınırlandırılmasına yol açmıştır. Devlet borçlanması mekanizması yoluyla kurulan bu düzenek, özellikle finansal sermayenin devletin yerine getirdiği işlevleri/hizmetleri belirleyen bir güce erişmesini sağlamıştır. Bu durum günümüzde finansal sermayenin en önemli talebinin faiz dışı bütçe harcamalarının kısılması olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Oyan, 1998, 1999).

Neoliberal gelişme stratejisinin buraya kadar vurgulanan özellikleri, devletin gerek tarım ve sanayi gibi üretken sektörlerdeki, gerekse sosyal hizmetlerdeki işlevlerinin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum, devlet politikalarının belirlenmesinde finansal sermayenin büyük ağırlık kurması anlamına geliyordu. Zira, “devletin küçültülmesi gerektiğini” savunan neoliberal yaklaşımın egemenliğinde geçen yirmi yılı aşkın dönemde gerçekleşen, devletin işlevlerinin ulusaşırı sermaye ile entegrasyonunu arttıran tekelci sermaye gruplarının ve özellikle de finansal sermayenin istemleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesinden başka bir anlama gelmiyordu. Finansal sermayenin kazandığı bu belirleyici güç, gerek küçük-orta sermayenin gerekse ast sınıfların sorunlarını ağırlaştıran, hoşnutsuzlukları yaygınlaştıran temel bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır (Oyan, 1999).

2. Günümüzde merkezden yönetilen kaynaklar üzerinde finansal sermayenin egemenliği arttıkça, küçük-orta sermayenin ve ast sınıfların istemlerinin karşılanamadığı ve bunun sonucunda sınıfsal uçurumların giderek büyüdüğü gözlenmektedir. Öte yandan “bölgesel eşitsizlik”lerin hızla artışının büyük sermaye ile küçük-orta sermaye ve ast sınıflar arasındaki uçurumların büyümesinin en önemli sonuçlarından biri olduğu söylenebilir. Nitekim sınıflar arası uçurumların büyümesinin

bu sınıflarca algılanma ve anlamlandırılma biçimlerinden en önemlilerinden biri de “mekansal farklılık”tır. Büyük sermayenin ağırlıkla metropollerde yerleşmiş olması, metropollerle taşra arasındaki gelişme farklılığını, büyük sermaye ile küçük-orta sermaye arasındaki çelişkilerin ortaya çıkma biçimlerinden birisi durumuna getirmektedir. Günümüzde merkezden yönetilen kaynaklar üzerinde finansal sermayenin egemenliği arttıkça küçük-orta sermayenin taleplerinin karşılanamadığı görülmekte, bu da ağırlıkla “yerel taleplerin” karşılanamaması ve metropollerle taşra arasında büyüyen uçurum biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kısacası, neoliberal politikalar altında bölgesel eşitsizliklerin artışı taşra sermayesinin beklentilerinin karşılanamamasına yol açmakta ve bu nedenle de büyük sermayenin bu kesimler üzerindeki hegemonyası zayıflamakta; bu durum sermaye içi çelişkileri arttırmaktadır.

Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir sorun, izlenen bölgesel ve yerel gelişme politikalarının bu soruna ne türden bir yanıt oluşturduğudur. Bilindiği üzere, ithal ikameci politikaların bölgesel ve yerel gelişme alanındaki sonucu, devletin büyük yatırımlara girerek bölgesel ve yerel gelişmeyi de yönlendirmesi biçiminde ortaya çıkıyordu. Devlet gerek tarım ve sanayi gibi üretken sektörlerde, gerek altyapı konusunda, gerekse sosyal hizmetler alanında önemli işlevler üstleniyordu. Gerçi bu dönemde de ulusal planların bölgesel ve yerel planlarla bütünleştirilmesi anlayışı uygulamaya geçirilememişti, ancak yine de bölgesel gelişmenin yönlendirilmesinde devlet çok önemli roller üstleniyordu (Tekeli, 1972; Dinler, 1998). Bu durum taşra sermayesi üzerinde kurulan hegemonyayı da destekleyen bir etmen olarak ortaya çıkıyordu. Neoliberal gelişme stratejisi ise devletin bölgesel ve yerel gelişme konusunda üstlendiği pek çok işlevi ortadan kaldırmıştır. Nitekim, devletin yeniden yapılandırılması bölgesel gelişme politikası açısından da kritik öneme sahip olmuştur. Artık devletin bölgesel eşitsizlikleri gidermek için kamu yatırımlarına girişmesi istenmemektedir. Gündeme gelen bölgesel ve yerel gelişme stratejisi ise gelişmenin yerel girişime dayanması, bu çerçevede de bütün yerelliklerin potansiyellerini en iyi biçimde değerlendirerek dünya ve ülke ekonomisi içindeki konumlarını geliştirmeye çalışmaları temelinde oluşturulmaktadır. Bu yeni modelde devlete biçilen rol ise “düzenleyici”, “katalizör” vs. olarak biçimlenmektedir (Ohmae, 1996). Bu doğrultuda bölgesel gelişme anlayışı da “havza planlaması” yaklaşımı gibi egemen akımlarca temsil edildiği üzere, devletin üretken sektörlerde girişimde bulunmaması temelinde oluşturulmaktadır (DPT, 2000). Küçük-orta sermayenin/taşra sermayesinin merkezden yerele daha fazla kaynak aktarılması ve yörelerine yönelik kamu yatırımı ve kamu hizmeti talepleri ise neoliberal anlayışın dışladığı bir beklentidir. Devlet, ancak, yerelliklerdeki yatırım koşullarını iyileştirmekle sınırlı işlevler üstlenebilecektir.

3. Bölgesel ve yerel gelişme stratejisindeki bu değişimler devletin ülke coğrafyasındaki örgütlenmesi üzerinde de önemli etkiler doğurmakta, devletin taşradaki örgütlenmesi ve üstlendiği işlevler de bu çerçevede değişmektedir. Türkiye’de günümüzde reforma tabi tutulan yönetim yapısı asıl olarak ithal ikameci dönemde oluşmuş, devlet bu dönemde üstlendiği yeni işlevlere paralel olarak yeni kurumlar oluşturmuştur. Bu yapılanmada dikkat çeken en önemli özellik, ağırlıklı rolün merkezi yönetimin uzantısı niteliğindeki kurumlara verilmesi, yerel yönetimlerin ise daha ikincil roller üstlenmesidir. Devletin bu dönemde oluşan yönetim yapısında merkezi yönetimin taşradaki uzantısı biçimindeki örgütlenmeler kapsamında ele alınması gereken ilk grup örgüt, illerde valilik hiyerarşisi altındaki *merkezi yönetimin taşra teşkilatı*dır. İkinci olarak, daha çok altyapı hizmetlerini yerine getirmek üzere örgütlenmiş *hizmet yerinden yönetim kuruluşları* (bölgesel kuruluşlar) üzerinde durulması gerekmektedir. Merkezin uzantısı biçiminde örgütlenen üçüncü grup ise KİT’lerdir. Devletin ülke coğrafyasındaki örgütlenişine ilişkin ikinci grup yönetsel örgütlenme *yerel yönetimler* başlığı altında ele alınan ve karar ve yönetim organları kısmen ya da tamamen seçimle oluşan birimlerdir. Bu kapsamda il özel idareleri, belediyeler ve köy yönetimi yer almaktadır. Devletin yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemelerde gerek işlevleri/görevleri gerekse örgütlenme biçimi açısından önemli değişikliklere uğratılması düşünülen yönetim birimleri kabaca bunlardır.

Neoliberal politikaların uygulandığı 1980 sonrası dönemde görülen temel eğilim, devletin üstlendiği işlevlerin gerilemesine bağlı olarak, bu işlevleri yerine getirmek üzere kurulan örgütlenmelerin de işlevsizleşmeye başlaması olmuştur. Bu örgütlenmelerin günümüze gelene kadar geçirdiği değişim, genel örgütsel yapıda çok köklü değişiklikler olmazken kurumların içten içe dönüşüme uğraması biçiminde olmuştur. Bu çerçevede, bütçe paylarının gerilemesine bağlı olarak kurumların işlevlerini yerine getiremez duruma düşmeleri, hizmetlerin yerine getirilmesinde özel sektörden yararlanma uygulamasının artışı (ihalecilik) ve özelleştirme gibi eğilimler baskınlık kazanmaya başlamıştı (Güler, 1996). Günümüzde gündeme getirilen reform paketi ise bu kurumları çok daha kapsamlı bir dönüşüme uğratmayı hedeflemektedir. Burada ayrıntıya girmeden kabaca saymak gerekirse, valilik hiyerarşisi altında örgütlenen temel devlet hizmetleri ve çeşitli sosyal hizmetlerin önemli bölümünün il özel idarelerine ya da belediyelere devredilmesi öngörülmektedir. Pek çok bakanlığın taşra teşkilatının kaldırılmasını öngören tasarıda, bu bakanlıkların görevlerinin, personelinin ve araç-gerecinin il özel idarelerine ya da belediyelere devredilmesi planlanmaktadır. Valilik hiyerarşisi altındaki devlet işlevleri ise iyice sınırlanmaktadır.

İkinci olarak, *hizmet yerinden yönetim kuruluşları* olarak nitelenen bölgesel kuruluşlar konusunda da yakın zamanda önemli değişikliklere gidilmiştir. Bölgesel

kuruluşların üstlendiği altyapı hizmetlerinin önemli bölümü de il özel idarelerine devredilmiştir. Böylece, uzun bir geçmişi olan bölgesel kuruluşların ortadan kaldırılmaya başlandığı görülmektedir (Günaydın, 2002).

Üçüncü olarak, devletin ekonomiye doğrudan müdahale biçimlerinin tasfiyesi sürecine de yeni bir ivme kazandırılmaktadır. Bilindiği üzere, devletin özellikle üretken sektörlerdeki hizmetleri günümüze kadar ağırlıklı KİT'lerle örgütlenmiştir. Bu kuruluşlar özellikle sanayi ve tarım alanlarında önemli girişimlerde bulunarak ekonomide büyük bir ağırlık taşımışlardır. KİT'lerin özelleştirilmesi veya tasfiye edilmesi süreci de devletin ülke coğrafyasındaki bir başka örgütlenme biçimini ortadan kaldırmaktadır.

Böylece, devletin ithal ikameci kalkınma stratejisinin egemen olduğu dönemde üstlendiği işlevlerin neoliberal yeniden yapılandırma sürecinde ortadan kaldırılmasına paralel olarak bu amaçla kurulmuş örgütlenmelerin de tasfiye edildiği görülmektedir. Bu süreçte, valilik, bölgesel kuruluşlar ve KİT'ler eliyle örgütlenmiş hizmetlerin bir kısmı yerel yönetimlere devredilirken, bir kısmı özelleştirilmekte, bir kısmı da tasfiye edilmektedir. Dolayısıyla, sayılan kuruluşların yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemelerin temelde farklı bir devlet anlayışından hareket ettiği, ithal ikameci dönemde ortaya çıkan "kalkınmacı devlet" anlayışının yerine neoliberalizmin "düzenleyici devlet" anlayışını geçirmeyi hedeflediği görülmektedir. Merkezi devlet işlevlerini büyük ölçüde yitirerek "düzenleyici devlet" anlayışına uygun olarak yeniden örgütlenirken, merkezi devletin bazı işlevleri yerel yönetimlere devredilmekte, pek çoğu da özelleştirilmekte ya da tasfiye edilmektedir. Kısacası, merkezi yönetim eliyle yerine getirilen hizmetlerin ve bu hizmetlerin örgütlenme biçiminin dönüşümüne ilişkin "yerelleşme" projesi temelde "düzenleyici devlet" projesinin hayata geçirilmesi süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek KİT'lerin özelleştirilmesi, gerek bölgesel kuruluşların kapatılarak görevlerinin il özel idarelerine bırakılması, gerekse valilik hiyerarşisi altındaki hizmetlerin önemli bir bölümünün yerel yönetimlere devri bu çerçevede anlaşılmalıdır. Yeni yapılanmada merkezi yönetimin görevleri ve işlevleri iyice sınırlanmakta, kamu hizmetlerinin kapsamı iyice daraltılmaktadır.

Yerel yönetimler alanında ise üç ayaklı bir model ortaya çıkarılmaktadır. Bir yandan bölge kalkınma ajanslarının kurulması "havza planlaması" anlayışı çerçevesinde devletin bölgesel gelişmeye yapabileceği katkıları iyice sınırlamaktadır.⁷ Özellikle altyapı alanında etkinlik gösteren bölgesel kuruluşların görevlerinin büyük bölümünün de il özel idarelerine devriyle birlikte il özel idareleri bölgesel gelişme

⁷ Günümüzde Bölge Kalkınma Ajansları konusunda iki taslak hazırlanmış durumdadır. Bu taslakların ayrıntılı bir analizi için bkz. Güneşer-Demirci (2003).

açısından temel birim durumuna getirilmektedir. Ancak, il özel idarelerinin bu işlevi görebilecek mali olanaklara sahip kılınıp kılınmadığı önemli bir sorundur. İkinci olarak, il özel idareleri tarım, sanayi, bayındırlık, köy hizmetleri gibi hizmetler açısından da temel birim konumuna getirilmektedir. Yeni modelin üçüncü ayağı belediyelerdir. Yeni yapılanma belediyelerin görev alanlarını da genişletmekte, sağlık, çevre, kültür, sosyal hizmetler, gençlik-spor gibi hizmetleri kısmen ya da tamamen belediyelerin görev alanı içerisine almaktadır.

4. Yukarıda temel hatlarıyla anlatılan yönetim örgütlenmesi konusunda tartışma yaratan önemli bir başlık, projenin mali boyutunu oluşturan düzenlemelere ilişkindir. Reform paketiyle yerel yönetimlerin görevlerinin değişmesine paralel olarak bütçeden alacakları payların da yeniden belirlenmesi öngörülmektedir. Bu payın ne olacağı henüz kesinleşmemekle birlikte, yeni modelde görevler açısından en ağırlıklı konum il özel idarelerine verilirken, gelirler açısından belediyelerin daha geniş olanaklara kavuşturulmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun, il özel idareleri açısından görevleriyle gelirleri arasında büyük bir uçurum yaratacağı söylenebilir. Daha da dikkat çekici bir başka boyut ise, devletin görevlerinin büyük bölümünü yerel yönetimlere bırakan reformun, bütçenin çok daha küçük bir bölümünü yerel yönetimlere ayıracak olmasıdır. Bu da, yeni tasarının “düzenleyici devlet” anlayışı içerisinde biçimlendiğini, yerel yönetimlere ayrılan kaynaklara ilişkin sınırlamanın aynı zamanda kamu hizmetlerine ayrılan kaynakların sınırlanması ve bütçenin borç ödeme kapasitesini arttırma işlevini göreceğini göstermektedir. Nitekim, bu düzenleme, finansal sermayenin beklentilerine de uygun olacaktır (Bkz. Oyan, 1998, 1999; Güler, 2003a, 2003b).

Yerel yönetimlerin görevlerinin ve gelirlerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin tartışmalarda dikkat çeken önemli nokta, yerel yönetimlerin görevlerinin ve gelirlerinin artışını yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel yönetimlere yerel ekonomik gelişmeyi koordine edecek kapasitenin kazandırılması ve dolayısıyla günümüzün küresel rekabet ortamına uyum sağlanması doğrultusunda bir adım olarak gören eğilimin baskın oluşudur (Şengül, 2003: 202-204, 211). Kanımca, bu yorum yanlış bir varsayıma dayanmakta, yerel yönetimlere ayrılan kaynakların arttırılmasıyla yerelliklere aktarılan toplam kamu kaynaklarının artışı arasındaki temel bir fark gözardı edilmektedir. Zira, mevcut yapılanmada da merkezi yönetim eliyle kullanılan kaynakların önemli bir bölümü merkezi yönetimin taşradaki uzantıları eliyle yine yerelliklerin gereksinimleri için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, yerelliklere aktarılan toplam kamu kaynağındaki değişimin yönünün saptanmasında yalnızca yerel yönetimlere ayrılan kaynaklardaki değişikliğin gözönünde bulundurulması önemli bir yanılgıya yol açabilecektir. Oysa genel bir bakışla bile, reform

çerçevesinde, bütçeden yerelliklerin gereksinimleri için ayrılan kaynakların sınırlandığı görülebilmektedir. Bu nedenle, “reformla yerel yönetimlerin güçlendirildiği ve yerel halka güç aktarımı yapıldığı” gibi değerlendirmelere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.⁸ Zira, “yerelleşme” adı altında gerçekleştirilen dönüşümler gerçekte yerel yönetimlerin ve “yerel halkın” sorunlarının çözülmesini sağlamak yerine, yerelliklerin merkezi yönetimin desteğinden bütünüyle yoksun kalmasına yol açmaktadır (Güler, 2003b). Ağırlıkla finansal sermayenin beklentilerine uygun olarak hazırlandığı görülen reform paketinin, sınıfsal uçurumların ve bölgesel eşitsizliklerin daha da büyümesinden başka bir sonuç vermeyeceği rahatlıkla söylenebilir. Bu çerçevede, reform paketiyle gündeme getirilen yeni devlet yapılanmasını “hegemonik bir açılım” olarak görmek de, var olan eşitsizlikleri ve çelişkileri azaltan bir adım olarak ele almak da olanaklı değildir.

Kanımızca, bu nokta yakın gelecekte siyasal yelpazenin şekillenmesi açısından da önem taşıyacaktır. Bilindiği üzere, 1990’larda neoliberal politikaların doğurduğu “meşruiyet krizi”ne bağlı olarak ortaya çıkan merkez siyasetin çöküşü sürecinde, “merkez dışı” akımların ekonomik olarak gerileyen bölgelerde daha fazla güçlendiği görülmüştü. Bu tür eğilimlerin ortaya çıkışında sermaye içi çelişkilerden kaynaklanan dinamikler belirleyici olmuştu. Yeni yapılanmanın bölgesel eşitsizlikleri gideren ve böylece taşra sermayesi üzerindeki hegemonyayı güçlendiren bir içeriğe sahip olmaması karşısında bu eğilimin artarak süreceği tahminini yapmak zor olmasa gerek.

5. Bu çalışma kapsamında tartışılması gereken son nokta yeni yapılanmanın “demokratikleşme” açısından ne anlama geldiğidir. Hakim yaklaşım yerelleşmeyle demokratikleşme arasında kopmaz bir bağ kurmaktadır. Buna göre, hizmetlerin yerinde görülmesinin, karar alma süreçlerini “yerel halka” yaklaştırarak demokratikleşmeye katkı yapacağı ileri sürülmektedir. Seçimle oluşan yerel yönetimler üzerindeki merkezi denetimin zayıflatılmasının da demokratikleşme doğrultusunda sonuç doğuracağı varsayılmaktadır. Bu yaklaşım, temelde, merkezi organlara gidildikçe “temsil”, yerelliklere gidildikçe de “katılım” mekanizmasının öne çıkacağı varsayımından hareketle, yerelleşmenin “siyasal temsil” yerine “siyasal katılım” mekanizmasını öne çıkaracağı, böylece demokrasinin gelişeceği düşüncesine dayanmaktadır. Ancak, yerelliklerdeki siyasal ilişkilerin de “katılım”

⁸ Yerel yönetimlerin özkaynaklarının geliştirilmesi ve yerel yönetimlere yerel vergilerden daha fazla pay ayrılması doğrultusundaki öneriler (TESEV, 2004: 24-25) de dikkatle izlenmelidir. Yerellikleri yalnızca kendi yerelliklerinde toplanan kamu gelirlerine mahkum eden ve daha çok “zengin” bölgelerin taleplerini yansıtan bu önerilerin uygulamaya geçirilmesinin bölgesel eşitsizlikleri daha da artıracak bir adım olacağı bilinmektedir.

mekanizmasından çok “temsil” mekanizması çerçevesinde geliştiği ve mevcut durumda bu “temsil” ilişkisinin demokratik biçimlerden çok “patronaj ilişkileri” çerçevesinde gerçekleştiği gözardı edilmektedir.

Diğer yandan, demokrasiyi devlet politikalarının toplumsal talepler doğrultusunda belirlenmesi ve politikaların belirlenmesi süreçlerine toplumsal katılım çerçevesinde ele alan bir yaklaşımla daha farklı bir görüşe ulaşma olanağı da bulunmaktadır. Kanımca, yeni yapılanmaya ruhunu veren “düzenleyici devlet” anlayışı demokratikleşme açısından bir ilerleme potansiyeli taşımamaktadır. Zira, “teknokrazi” retoriği altında devletin sosyal işlevlerini ortadan kaldırmayı öngören neoliberal yaklaşım devlet politikalarında belirli toplumsal kesimlere ağırlık tanımakta, toplumun büyük bölümünün beklentileri ise karşılanamamaktadır. Dolayısıyla, “düzenleyici devlet” projesinin uygulamaya geçirilmesi gerçekte demokrasinin içeriğinin boşaltılması anlamına gelmektedir. Neoliberal politikalar altında artık ulusal iradeyi temsil ettiği varsayılan ulusal parlamentolar ve ulusal hükümetler “ulusun istençlerini yerine getirme”, “ulusal kalkınma ve toplumsal refahı sağlamak için politikalar belirleme” güç ve olanağını yitirmektedir. Bu durumun toplumsal taleplere yanıt arayan “çoğulcu” bir demokrasi anlayışı ile uyumlu olmadığı açıktır.

İkinci olarak, günümüzde “yerelleşme”ye ilişkin demokrasi retoriği ile “popülizm” karşıtı, “siyaset ve demokrasi” karşıtı, “teknisist” görüşlerin el ele gittiği de gözardı edilmemelidir. Zira, devletin sosyal işlevlerini ortadan kaldırmayı öngören politikalar aynı zamanda toplumun en geniş kesimlerinin siyasal karar alma süreçlerini etkileyebilme gücünü azaltma hedefini de kapsamaktadır. Nitekim, ekonomik ve sosyal politikalar konusunda karar verme mekanizmalarının siyasal süreçlerden uzaklaştırılmaya çalışılması, politika belirleme ve uygulama merkezleri üzerindeki siyasal baskıların azaltılmasının hedeflenmesi ve “teknokrazi” anlayışı yeni yapılanmanın en dikkat çeken özellikleri arasındadır. Bu çerçevede, demokratik bir rejimde “teknokrazi” anlayışının egemenlik kurabilmesi de toplumun geniş kesimlerinin taleplerinin dışlanması anlamına gelecektir.

Kısacası, devletin yeniden yapılandırılmasını öngören “yerelleşme” süreci esas olarak, “halka yakınlık”tan kaynaklanan bir demokrasi potansiyeli taşıması özelliğiyle değil, devletin toplumsal istemlere yanıt verebilecek kapasiteye sahip kılınmasını sağlayıp sağlayamaması özelliği çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Sonuç

Bu çalışmada “yerelleşme” başlığı altında ele alınan reform programı üzerine genel bir perspektif ve eleştirel bir yaklaşımın temel unsurlarının oluşturulması

amaçlandı. Bu doğrultuda liberal kuram ve post-Fordizm kuramından kaynaklanan yaklaşımların yerelleşme ve yeniden yapılanmaya ilişkin argümanları eleştiri süzgecinden geçirildi. Bu çerçevede “yerelleşme” sorunsalının neoliberal ve post-Fordist yaklaşım çerçevesinde açıklanışının kendi içinde sorunlu olduğu vurgulanmaya çalışıldı. Gerek küreselleşmeye ilişkin tartışmalarda gerekse demokrasi tartışmasında, hem neoliberal kuramda hem de post-Fordist yaklaşımda, kurgusal düzeyde ikili açıklama modelleri göze çarpmaktadır. Küreselleşme bağlamında devlet-yerel yönetimler gibi iki kutuplu bir açıklama modeli çerçevesinde yerel yönetimler, küresel rekabet düzeni içinde avantajlı duruma gelinmesi amacının gerçekleştirilebilmesi için “devlet”e alternatif olarak görülmektedir. Bir başka deyişle, aslında devletin yeniden yapılanmasının bir parçası olan “yerelleşme” devlete karşı alternatif bir örgütlenme modeli gibi sunulmaktadır. Merkezi devlet ile yerel yönetimler arasındaki çelişkili bütünsel ilişkinin iki farklı ilişki biçimi olarak açıklanması hem neoliberal hem de post-Fordist kuramların ortak özelliğidir denilebilir.

Bu çalışma çerçevesinde işlenmeye çalışılan bir diğer temel görüş, ekonomik gelişme, toplumsal refah ve demokratik katılımın artmasının sağlanacağına ilişkin beklentilerin tersine, yerelleşmenin devletin ekonomik ve sosyal gelişmeyi destekleme kapasitesinin yok olması sonucunu doğuracağı doğrultusundaydı. Bu çerçevede, yerelleşmenin yerel yönetimlerin sorunlarının çözülmesine veya “yerel halka” güç aktarımına değil, merkezi devletin ekonomik ve toplumsal gelişmenin ülke coğrafyasına dengeli bir biçimde paylaştırılabilmesi için kullanabileceği araçların tamamıyla ortadan kaldırılmasına yol açacağı görüşü ileri sürüldü.

Kaynakça

- Ataay, Faruk (2001), "Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü", **Praksis**, sayı:2.
- Boratav, Korkut (1995), "İktisat Tarihi (1981-1994)", Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, *Bugünkü Türkiye* içinde, İstanbul: Cem Yayınları.
- Dinler, Zeynel (1998), **Bölgesel İktisat**, 5. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- DPT (2000), **Bölgesel Gelişme** (VIII. Kalkınma Planı ÖİKR), Ankara: DPT Yayını.
- DPT (2003), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, Ankara: DPT.
- Ersoy, Melih (1993), **Yeni Liberal Politikalar ve Kentsel Sanayi**, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Gülalp, Haldun (1993), **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**, İstanbul: Belge Yayınları.
- Güler, Birgül Ayman (1998), **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, ikinci basım, Ankara: TODAİE.
- Güler, Birgül Ayman (2003a), "Devlette Reform", , sayı: 13.
- Güler, Birgül Ayman (2003b), "İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetimsel Liberalizasyon", **SBF Tartışma Metinleri Dizisi**, Ankara: SBF Yayını .
- Günaydın, Gökhan (2002), "Bölge Müdürlüklerinin Kapatılması Sorunu", **Kamu Yönetimi Dünyası**, sayı: 9.
- Güneşer-Demirci, Aytül (2003), "Bölge Kalkınma Ajansları", **Kamu Yönetimi Dünyası**, sayı: 15.
- Harvey, David (1997), **Postmodernliğin Durumu**, Çev. S. Savran, İstanbul: Metis Yayınları. **Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı**, http://www.basbakanlik.gov.tr/KYTK_29_12_2003.doc
- Kumar, Krishan (1999), **Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları: Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma**, Çev: M. Küçük, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ohmae, Kenichi (1996), **Ulus-Devletin Sonu: Bölgesel Ekonomilerin Yükselişi**, Çev: Z. Dicleli, İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları.
- Oyan, Oğuz (1998), **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: İmaj Yayınları.
- Oyan, Oğuz (1999), "Devleti Yeniden Biçimlendirme Çabaları ve Sendikal Tavrı", **Türk-İş Yıllığı'99**, cilt: 2 içinde, Ankara: Türk-İş.
- Şengül, Tarık (2003), "Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler", **Praksis**, sayı: 9.
- Tekeli, İlhan (1972), **Bölge Planlama Üzerine**, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- TESEV (2004), **Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı Değerlendirme Raporu**, http://www.tesev.org.tr/TESEV_Degerlendirme_Raporu.pdf